

Waldorfské školy

Výchova ke svobodě a odpovědnosti

Rudolf Steiner (1861 – 1925)

„Ve škole nejde o to dostat veškeré vzdělání, ale připravit se tak, abychom je získali ze života“

Rudolf Steiner (1861 – 1925)

- zakladatel waldorfské alternativní školy
- rakouský filosof, pedagog, literární kritik, umělec, dramatik, sociální myslitel, esoterik
- výrazně ovlivněn filozofií W. Goetha, jehož díla vydával
- * 1861 Kraljevec (pomezí Rakouska a Uher) v rodině rakouského železničního úředníka
- † 1925 Dornach (Švýcarsko)
- maturita ve Vídni, matematika a přírodní vědy na VŠ + přednášky z filosofie, literatury, psychologie a medicíny

- vedle studia také pedagogická činnost

- 1891 doktorát filozofie na univerzitě v Rostocku

- 1899 – 1904 učitelem v Berlíně

- za životní úkol považuje najít nové metody zkoumání duše na vědeckém základě, výsledky svého zkoumání přednáší pro úzký okruh zájemců

- osobní korespondence se známými osobnostmi kulturního života (Ernst Haeckl), oficiální představitelé německé kultury jej ale dlouho přecházeli mlčením

- 1904 dílo Theosophie

- autor **anthroposofie**

1913 Anthroposofická společnost, její základnou
Goetheanum (Dornach)

Anthroposofie

- z řec. anthropos = člověk, sofie = moudrost
- věda o duchovní podstatě člověka
- soustava filosoficko-pedagogických názorů na výchovu člověka
- vychází z křesťanství, východní filosofie, egyptských a řeckých mystérií, přírodní mystiky, Goethova díla
- středem pozornosti je člověk, ve kterém se jako v mikrokosmu zrcadlí obraz celého vesmíru, člověk je klíčem k řešení záhad světa

Waldorfská škola

- patří k nejvýraznějšímu proudu alternativního pedagogického myšlení 20. století (1. škola založena v roce 1919)
- liší se v množství látky, výukou cizích jazyků, příroda se nerozpitvává do izolovaných částí
- její specializací je tzv. eurythmie (esteticko-rytmické vyučování)
- věnují velkou pozornost osobnosti učitele a proto si sami vytváří dvouletý výcvik učitelů.
- *„Jde o kultivaci duše, sociální dovednosti, hodnoty, nejenom se nabíjet pamětně sumu poznatků. Jde o to, aby vnímali i ostatní okolo sebe.“*

Waldorfské školy o sobě

- všestranný rozvoj dítěte v praktických a uměleckých oborech
- opírá se o anthroposofickou antropologii (osobitý pohled na člověka, vývoj pěstuje úctu ke svobodné lidské individualitě)
- objevovat schopnosti žáka
- nenadřazovat v učebních plánech žádný předmět nad druhý
- dosáhnout souladu mezi vědou, uměním a duchovními hodnotami
- osvětlování základních principů pomocí zřetelných příkladů, nesnaží se zahrnovat žáky encyklopedickými přehledy

Waldorfské školy o sobě

- výuka hlavních předmětů probíhá v dvouhodinových blocích – tzv. epochy, které se ještě dále dělí na část rytmickou, vyučovací a vyprávěcí
- absence učebnic (knihy mohou být doplňkem, význam je přikládám žakovským pracovním sešitům, které si tvoří sami)
- vysvědčení ve formě slovního hodnocení, nepropadá se
- jeden třídní učitel po celou dobu školní docházky
- důležitou součástí výuky je obraz, rytmus a pohyb, aktivita

První waldorfská škola

- otevřena 7. září 1919 na přání Emila Moltu v obci Waldorf u Stuttgartu
- Molt chtěl zřízením školy podle Steinerových ideálů umožnit novou adekvátní výchovu především dětem svých zaměstnanců
- první waldorfská škola začala s 8 učiteli a 175 žáky
- způsob, jakým byla první waldorfská škola vedena, byl na tehdejší poměry velmi volný
- např. dobrovolné úkoly sestavené tak, aby vzbuzovaly zájem
- odmítána přísná, zvnějšku vynucovaná kázeň
- veškerou činnost školy udržuje v podstatě pouze bezprostřední lidský kontakt mezi učiteli a žáky

Antroposofie jako základ waldorfské pedagogiky

- soustava filozoficko pedagogických názorů, věda o podstatě člověka
- souvisí s křesťanskou orientací, má prvky východní filozofie, obsahuje egyptská a řecká mystéria, přírodní mystiku, okultismus, filozofii J.W.Goetha
- Rudolf Steiner založil začátkem 20. stol. první antroposofickou společnost
- člověk je podle Steinera komplexem tří světů (tělem, duší, duchem)
– představovány třemi druhy těla: fyzické, éterické, astrální + 4. článek - „Já“
- to souvisí s dělením dětského věku na tři stupně a sedmiletá vývojová období, podle kterých je přizpůsoben výchovně vzdělávací obsah

Vývoj člověka z hlediska antroposofie a jeho výchova

- do 7 let – rozvoj fyzického těla
 - důležité napodobování a příklad, ponechat co největší volnost; není účelné vysvětlování, působení na rozumovou stránku

- do 14 let – rozvoj éterického těla
 - význam přirozené autority učitele jako vzoru, působení prostřednictvím podobenství a morálních příkladů; utváří se vůle, rozvoj paměti; význam je přiznáván hudbě a umění

- od 14 let – rozvoj astrálního těla
 - preferují se složky estetické, mravní a náboženské; z pamětních a citových obsahů se generují autentické soudy a úsudky o věcech a jevech

- kolem 21 let – zrození svobodného, tvořivého a samostatného člověka

Podle názoru američana Trostliho jsou ve Waldorfských školách sledovány tři skupiny cílů

- Rozvíjet schopnost jasně, logicky a tvořivě myslet, vést děti k sebepoznání
- Objevovat a rozvíjet schopnosti hlubokého cítění, senzitivity ke krásnu, k radostem i ke smutkům tohoto světa, k druhým lidem
- kultivovat sílu a ochotu činit to, co má být učiněno, pracovat nejen pro sebe, ale pro užitek celého lidstva a Země

Členění, organizace a řízení waldorfské školy

- mateřská škola – předškolní stupeň
- dvanáct školních ročníků – kolektiv třídy zůstává zachován
- 1.- 8. ročník – nižší (dolní) stupeň (ZŠ)
 - třídní učitel vyučuje téměř všechny předměty
- 9.- 12. ročník – vyšší (horní) stupeň (SŠ)
 - výuka předmětů odbornými učiteli
- 13. ročník s možností maturity
- za vedení školy neodpovídá ředitel, ale celý učitelský sbor ve spolupráci se sdružením rodičů, učitelů a přátel waldorfského hnutí v daném místě

Vnitřní organizace výuky

- rozdělení předmětů na hlavní a odborné
- hlavní vyučování – didaktická forma EPOCHA (spojené dvě až tři vyučovací hodiny, probírá se jeden předmět po dobu tří až šesti týdnů, epochy se opakují asi za půl roku)
 - mateřský jazyk, matematika, zeměpis, dějepis, přírodopis, fyzika, chemie ad.
- odborné vyučování – probíhá v běžných vyučovacích jednotkách (45 min), orientuje se na předměty, které vyžadují stálé cvičení
 - cizí jazyky, praktické činnosti, náboženství, eurýtmie ad. vč. matematiky a ČJ
- každodenní rozvrh hodin obsahuje teoretické, umělecké a praktické předměty
- během školního roku – měsíční slavnosti, svátky, třídní hry, exkurze, výlety

Metodika vyučování

- staví na rytmickém sledu tří fází každého samostatného postupu – poznávání, porozumění a vytvoření dovednosti:
 1. pozorování, prožívání, experimentování
 2. vzpomínání, popisování, nakreslení, verbalizování
 3. zpracování, analýza, abstrahování, generalizování, tvoření teorií
- žák se učí pracovat induktivně ve všech teoretických předmětech
- hlavní vyučování – společná práce
- odborné vyučování – činnost v menších skupinách
- učební látku se žák učí sám zachytit, zaprotokolovat, popsat postupy a dokumentovat v epochálním sešitě

Školní den na waldorfské škole

- rytmické střídání vyučování hlavního (epochálního) a odborného – v souladu se základními životními biorytmy a hygienickými požadavky
- zahájení dne – 15 až 30 min. jednoduché umělecké aktivity
- hlavní předmět – dvouhodinový blok v tzv. **epoše**
- odborné předměty po 45 min. (případně další dvouhodinový blok)
- od 5., 6. třídy – odpolední vyučování (předměty praktické, umělecké a tělesné aktivity)

Učební plán

- Nemají přesné a jednotné učební osnovy, ale *rámcové plány* upravené podle potřeb dané školy
- Antropocentrický
- Snaha dosáhnout souladu mezi vědou, uměním a náboženstvím

Organizace výuky

- rozdělení předmětů na *hlavní a odborné*
- *hlavní vyučování* – didaktická forma EPOCHA (spojené dvě až tři vyučovací hodiny, probírá se jeden předmět po dobu tří až šesti týdnů, epochy se opakují asi za půl roku)
- *odborné vyučování* – probíhá v běžných vyučovacích jednotkách (45 min), orientuje se na předměty, které vyžadují stálé cvičení
- každodenní rozvrh hodin obsahuje teoretické, umělecké a praktické předměty
- během školního roku – měsíční slavnosti, svátky, třídní hry, exkurze, výlety

Epochy

- dvouhodinový *monotematický* vyučovací blok
- umístovaná vždy na začátek rozvrhu dne
- učitel rozvíjí jedno dané téma (např. matematické operace, stavba domu, dějiny Řecka)
- důraz hlavně na *estetickovýchvé a pracovní předměty a na cizí jazyky*
- v jejím rámci se probírá vždy jeden z tzv. hlavních předmětů, obvykle po dobu 3-6 týdnů nepřetržitě, poté nastupuje do epochy další hlavní předmět
- v epochách vyučuje obvykle všechny hlavní předměty třídní učitel

Ad epochy

- dělí se na část rytmickou, vyučovací a vyprávěcí
- *výhodou epoch* - nerozdělování pozornosti žáka na mnoho předmětů
- předmětem vyskytujícím se pouze na WŠ je **eurytmie** – umění vyjádřit pohybem myšlenku, hudbu či vlastní prožitek

Hodnocení

- ❑ žáci nejsou hodnoceni známkami
- ❑ oceňují se charakteristikami, které se vztahují vždy ke schopnostem dítěte
- ❑ nesrovnávají se s ostatními žáky
- ❑ dostávají doporučení pro další rozvoj žáka
- ❑ žák nepropadá, žáci spolu obvykle zůstávají jako skupina po celý průběh školní docházky
- ❑ Výroční vysvědčení-učitelé výstižně a umělecky charakterizují své žáky

Metody

- používají obraz, rytmus a pohyb
- tři fáze každého samostatného postupu – poznávání, porozumění a vytvoření dovednosti:
 1. pozorování, prožívání, experimentování
 2. vzpomínání, popisování, nakreslení, verbalizování
 3. zpracování, analýza, abstrahování, generalizování, tvoření teorií
- součástí metod je řada pohybových aktivit
- učební látku se žák učí sám zachytit, zaprotokolovat, popsat postupy a dokumentovat v epochálním sešitě

Pomůcky

- *materiály*, které si učitel vytváří sám, nebo ve spolupráci s ostatními kolegy
- *knihy* mohou být doplňkem (např. cvičebnice a atlasy), nikoli hlavním prostředkem výuky
- *žákovské pracovní a epochové sešity*

Pomůcky na waldorfské škole

- ❑ učebnice tradičního typu považovány za sekundární prameny a „pasivní“ učební prostředky – využívají omezeně
- ❑ základ vyučovací práce tvoří tzv. „aktivní“ učební prostředky (sbírky textů, originální dokumenty, statistiky, encyklopedie, příručky, které vytváří učitel)
- ❑ zpracovanou učební látku žáci zachycují v epochových sešitech (učitel kontroluje, vyžaduje opravy a doplnění)
- ❑ ve vyučování se nevyužívají média

Negativní stránky

- malá návaznost např. základních škol na běžné střední školy
- u některých žáků mohou vznikat frustrační pocity např. z toho, že se ve škole nic soustavného nenaučili, že nebudou schopni se vyrovnat absolventům jiných škol
- přílišná volnost žáků na těchto alternativních školách vede k nižší úrovni vzdělávacích výsledků
- vzdělání často zajišťují mladí pedagogové, kteří mají většinou málo zkušeností
- neklade dostatečný důraz na standardní pedagogické vysokoškolské vzdělání (třídní učitel od 1. – 8. roč. vyučuje téměř všechny předměty, jako předpoklad maturitní vzdělání a absolvování seminářů pro učitele waldorfské pedagogiky)
- názor, že vnucuje žákům určitý (až dogmatický) styl výchovy a vzdělávání, neotvírá se vědecké kritice, konfrontaci s jinými alternativními školami

Mapa ČR, kde nalezneme Waldorfské školy

- Brno, České Budějovice, Hradec Králové, Jeseník, Karlovy Vary, Olomouc, Ostrava, Pardubice, Písek, Praha, Příbram, Semily
- V současnosti nejrozšířenější typ alternativní školy (přes 900 WŠ na celém světě, v ČR 25)

Přehled Waldorfských škol

□ Mateřské školy

Beroun, Boseň, Brno, České Budějovice, Karlovy Vary, Klatovy, Olomouc, Písek, Praha 3, Praha 6, Příbram, Rovensko pod Troskami, Sedlčany, Staré Ždánice, Semily, Strakonice, Turnov, Žďár n. Sázavou

□ Základní školy

Brno, Olomouc, Ostrava, Pardubice, Písek, Praha 5, Praha 6, Příbram, Semily

□ Střední školy

Ostrava, Praha, Příbram, Semily

□ Speciální školy

Praha

Ukázky z některých typů Waldorfských škol

- **waldorfská třída** - zvláštní barevné ladění (v každé třídě jiné, odpovídající psychice daného věku), květiny, reprodukce uměleckých děl i množství žákovských obrazů a výrobků
-

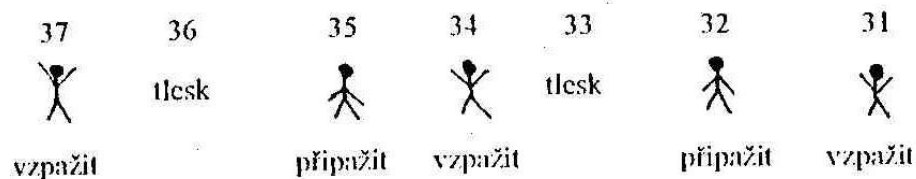

- učení prožitkem
 - důraz na uměleckou a tvořivou stránku vyučování
-
- rukodělné činnosti
 - výuka cizích jazyků

Ukázky pohybové aktivity při výuce matematiky

- děti stojí v lavicích a počítají sestupně čísla 37 – 0, přitom pohybují podle obrázku:

- cvičení s rytmizací při sčítání - děti sedí se zkříženýma nohama a při odřikávání příkladů tleskají dlaněmi o sebe nebo o kolena a luskaají prsty:

$$\begin{array}{ccccccc} 3 & = & 2 & + & 1 \\ \text{(lusk)} & \text{(tlesk)} & \text{(tlesk na kolena)} & \text{(tlesk dlaněmi o sebe)} & \text{(tlesk na kolena)} \end{array}$$

Ukázka pohybové aktivity při výuce matematiky – 4. třída

Ukázka výuky českého jazyka

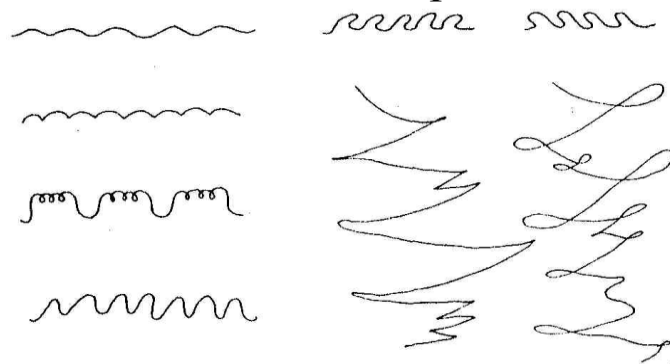
- vyvozování písmen:
- každé písmenko má svůj příběh, charakteristiku a barvu

- příklad písmeno „V“
 - učitel povídá příběh, kde hraje důležitou úlohu voda, moře (např. O Malé mořské víle), zaměří se na barvitý popis vln
 - děti společně s učitelem předvádějí pohyb rukou a celým tělem a říkají: „Vlnu za vlnou vítr víří, vysoko stříká vodní sloup.“
 - další den vše opakují a malují obrázky rozbouřeného moře
 - pomocí učitele objeví uprostřed vln písmenko „v“, které má modrou barvu

Ukázky kreslení forem

- jedná se o specifický vyučovací předmět, jde o dynamické kreslení, jenž vyjadřuje pocity, rytmus a pohyb
- pomocí kreslení objevují děti zákonitosti světa kolem sebe, všímají si geometrických tvarů (slunce, ulita, spirály aj.)
- na obrázku vidíme ztvárnění rytmu chůze, skákání, tance, foukání větru, proudu vody, vlnění, letu
- s kreslením forem je spojena také výuka psaní, cvičení jemné motoriky

Ukázka kreslení forem – 4. třída

První školou v naší republice, která začala pracovat na principech waldorfské pedagogiky – *ZŠ Svobodná v Písku (od 1990/91)*

Literatura a jiné zdroje

- GRECMANOVÁ, H.; URBANOVSKÁ, E.: *Waldorfská škola*. Olomouc: HANEX, 1996. ISBN 80-85753-09-6.
- PRŮCHA, J.: *Alternativní školy*. Praha: Portál, 1996. ISBN 80-7178-072-3.
- SVOBODOVÁ, J.: *Výběr z reformních i současných edukačních koncepcí*. Brno: MSD s.r.o., 2007. ISBN 978-80-86633-93-0.
- SVOBODOVÁ, J.; JŮVA, V.: *Alternativní školy*. Brno: Paido, 1996. ISBN 80-85931-19-2.
- <http://www.sssjak.cz/index.html>
- <http://jiho.ceskyseznam.cz/vzdelavani/zakladni-skoly/>
- <http://www.waldorf.cz/cz/>
- <http://www.iwaldorf.cz/>